

POEZIJA SMELKIASI Į PROZĄ

[...]

I. Šeinius apysakoje „Vasaros vaisės“ įvykis netenka praeities, taip giliai išplėtos ir lyriškai išjaustos J. Biliūno apsakymuose. Viskas vyksta dabar – dabar trata traukinys, veždamas tolyn iš miesto, dabar ropoja smilga mažutis vabalėlis, kraipydamas ūsais, dabar glaudžiasi mergaitė vasaros nakties šokyje. Ir nėra jokios distancijos tarp vyksmo ir žodžio, kaip ir lyriniame eilėraštyje, – šią akimirką jaučiama ir šią akimirką rašoma. Žodis fiksuoja šio momento jutiminę energiją, dar tebedūžgiančią dirgsniuose, dar neperėjusią per intelektualinių sąvokų prizmę ir nevirtusią pastoviu charakterio bruožu. Pagauti šios energijos judėjimą, jos viršūnes ir niuansus, jos gryniausią įtampą – vaizdo tikslas ir begalinio judrumo priežastis. „Mudviejų sieloje auga skardi ir galinga daina. Pakils ji virš debesų, aukščiau žvaigždžių tolimųjų“¹. Tai meilės džiaugsmo klyksmas. O po kelių puslapių, nusigręžus mylimajai, juodžiausia neviltilis: „Sustingo viskas aplinkui, apmirė. Nustoję žado ir paukščiai, išblyško gėlės. Vien šaltis skleidžiasi visur. Geležimi viską kausto“². Toks nesibaigiantis kintamumas ir tekančios akimirkos tąsa – šito raibuliuojančio pasakojimo esmė, gimininga to meto A. Lasto, K. Jurgelionio, B. Sruogos eilėraščiams, kur nuotaika buvo suabsoliutinta kaip svarbiausias žmogaus pasireiškimas ir egzistencijos matas. Švelniai intymus santykis su aplinkos detalėmis (jos harmoningai glaudžiasi prie žmogaus), idealumo ir gailesčio aureolė virš jaučiančio ir kalbančio „aš“ galvos (nėra jokios savikritiškos refleksijos), autobiografiškumą ir subjektyvi savimonė kaip pasakojimo eiga, nuoširdus ir jaukiai paprastas kalbėjimo tonas be jokių deklaratyvumo ir šalto konstatavimo pėdsakų – šios „Vasaros vaišių“ savybės taip pat siejasi su to meto lyrikos kontekstu.

Kuo stipriau lyrika smelkiasi į prozos kūrinį, tuo ryškesnis jo fragmentiškumas. Pirmą kartą „Vasaros vaišėse“ fragmentiškumas buvo įteisintas kaip kūrinio visumos sistema, užbaigta savo neužbaigtumu. Pasakotojas nežino iš anksto, kuo baigsis prasidėjęs vyksmas. Jis neturi rankose generalinės schemos – kam ir kur eiti. Pasakojimas klostosi iš šio momento labai padidintų atkarpų, kurias fabulinis įvykis susieja vos įžiūrima punktyrine linija, netekęs centralizuojančios galios. Pasakojimo tėkmė išskaidyta į minimalias pastraipas, kur tėra vienas jautimas, vienas vaizdas, viena intonacija.

Ar aš seniai čia stoviu? Turbūt jau seniai...
Jaučiu, kaip visas esu prilipęs pašalyj prie sienos.
Nuo stogo varva ant kojų, rankom šalta. Galvoj karšta;
kakta kaip ugnis.
Rytuos palša daros. Vėl ateis diena, palša, paniurusi.
Šešėliai visą dieną kampu nepaleis.
O gal ne vieną dieną, visą gyvenimą? ..
Visą gyvenimą. Vis bus palša, kampuose šešėliai juoduos.
Juoduos ir juoduos...
Toliau dar paišiau, toliau dar tamsiau...
Ir medžiai vis bus šlapi, apsunkę.³

Kiekvienas sakinytis stovi skyrium, tarytum verlibro eilutė. Žodis ištariamas atodūsiu ir ilgai tęsiasi, tarytum dainoj. Du ar trys žodžiai sulimpa draugėn, atsiskiria nuo kitų giliomis pauzėmis, neturėdami

¹ Šeinius I., *Vasaros vaisės*, V., 1970, p. 61.

² Ten pat, p. 64.

³ Ten pat, p. 75–76.

nei veiksnio, nei tarinio. Trūkčiojantis jutimo ritmas nutraukia įsibėgėjusią frazę, perkelia veiksmą į patį galą, kad susidarytų pastovi melancholiška inversija, siūbuoja žodžius lėtais pakartojimais, kad pasigirstų krintanti gaida. Nebėra priežasties ir pasekmės progresijos, suvarančios žodžius į vieną stambų bloką. Toms smulkioms pastraipoms I. Šeinius ieško kitokio ryšio, kuris būtų „virš supratimo“. Tai poetinio suvokimo ir poetinio išgyvenimo ryšys. Nuotaika atitraukiama nuo konkrečių aplinkybių ir metama į neapibrėžtą erdvę kaip absoliutus dydis. „Toli eisiu į gelmę nakties. Tepriglaudžia ji mane savo glėbyje!“ Į gamtą perkeliama žmogaus jutimai, ir atsiranda metaforinis šuolis iš vienos plotmės į kitą. Debesys „rėplioja po dangų“, nebijodami nugriūti, paskui „sugriebė saulę ir lyg prarijo ją. Ir visa žemė tokia liūdna pasidarė“. Prabyla emocinė ekstazė, ir pasaulį užlieja „pasakinga šviesa“, kurioje ištirpsta daiktas ir pats žmogus („ir kur dabar esam, nė pagalvoti negalim – nereikia“), lieka tik stebuklingas visa ko vienybės pojūtis. Poetiniai įvaizdžiai įeina į dialogą, ir jis netenka buitinio tikrovės. – „Ko, Maryt, taip liūdi, kad toks gražus vakaras, kad nurimo diena, kad rūkai savo plaukus kedena ant upelių?“¹ Vartojamos net tradicinės eilėraščių vaizdinės klišės, kad tekstas įgautų pakilų poetinį skambesį: „Verkia smuikas, bet verkia jaunu verksmu, pilnu skaisčių troškimų, žavinčio ilgesio“; „ir vėl jis skrenda svajonių sparnais, taku mėlynuoju“. Pasakojimo poetizacija, nuslysdama vietomis į dekoratyvinį puošnumą ir jausmingo romano tonaciją, „Vasaros vaišėse“ neatitrūksta nuo prozai būdingo konkretaus detalumo, o nuotaikų kaita, išgyvenimų nepaprastumas, subjektyvus kalbėjimas „aš“ vardu išlieka žmoniškų santykių ir socialinės aplinkos sieroje, kurią atspindi ir analizuoja prozinis pasakojimas.

Poetinių elementų gausa prozos tekste, kartais tik dekoratyvinė, vienaip ar kitaip turėjo paliesti ir jo vidinę sandarą bei žanrines formas. Atsiranda kūriniai – hibridai: šis tas paimta iš poezijos, šis tas iš prozos. K. Binkis vadina juos „eilėmis proza“, I. Šeinius „sonatomis“, V. Krėvė „pasakomis“, K. Puida „poetine proza“. Tokiems kūriniams negalioja nei poezijos, nei prozos kriterijai, skyriumi paimti. „Nuo beprotiško poezijos ir prozos sulyginimo, / išgelbėk poeziją, viešpatie!“², – rašė pasipiktinęs A. Jakštas vienoje parodijoje.

Vytautas Kubilius, *Žanrų kaita ir sintezė*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 71–74.

¹ Ten pat., p. 129.

² Jakštas A. *Lirika*, K. 1930, p. 354.